

NYÅRS- HÄLSNING 2003/04

Ja, så var det dags igen! År 2003 snart till ända. Året började lite för lugnt, och slutade på gränsen till överintensivt. Att det aldrig finns "lagoma" lägen! Men det har varit så roliga uppdrag, att det gått att lägga in "en extra växel". Men nu ska det bli skönt med lediga helger!

Jag ser fram emot mycket "träarbete" även nästa år. Arbetet med Träpriset 2004 fullföljs under våren, då de nominerade projekten presenteras i en bok och priset sedermera beslutas och delas ut. I januari överlämnar regeringens träförhandlare sitt betänkande till regeringen. Jag kan inte annat än tro att utbildnings- och kompetensutvecklingsfrågorna på träbyggnadsområdet kommer att ha hög prioritet och jag hoppas givetvis att bli inblandad i detta "på nå't hörn".

Föreningen svenskt Trä har givit stöd för fortsatt verksamhet för Arkitektnätverket för Träbyggande (se baksidan). I anslutning till detta beviljades också medel för att utarbeta elektroniska nyhetsbrev avseende träbyggande. Målgruppen är främst arkitekter. Tanken är att vi där ska informera om nya arkitektur, tävlingar, teknik- och produktutveckling, forskning, konferenser och seminarier, ny litteratur, bra webbsidor mm. Det känns oerhört roligt att få utveckla en helt ny publicistisk produkt! Hör av dig till mig om du vill upp på nyhetsbrevets distributionslista!

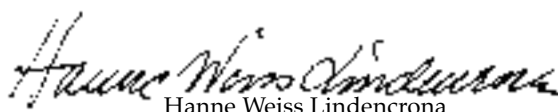
Jag har i dagarna fått uppdraget att anordna ett seminarium under Nordbygg i Stockholmsmässan i mars. Det är Boverkets Byggråd som ska stå för evenemanget. Detta är extra roligt eftersom det känns som en revival av de sk Riksstämmor jag genomförde vid samma evenemang åren 1997 och 1998, då med Byggforskningsrådet, Boverket och Stockholms kommun som arrangörer.

Årsskiftet är ju närmast av intresse av nostalgiska och fiskala skäl. De flesta projekt löper ju på- oberoende av årtalsändringar. Det gäller de mer kontinuerliga kontakterna med exempelvis BFAB, Vägverket, Arkus, Träinformation och EuroPan. När du läst vad jag skriver om det gångna året blir det väl helt uppenbart att jag också ser framemot att fullfölja utbildningsuppdraget för Statens Fastighetsverk.

Mitt samarbete med tidningen Byggindustrin fortsätter även under nästa år. Tänk att de tror att läsekretsen orkar med mig, detta femte år! Kanske är jag lika optimistisk, när jag nu samlar årets tio krönikor i en skrift och låter dem utgöra min Nyårshälsning.

Jag ser med förväntan fram emot arbetsåret 2004! Så fantastiskt med ett yrkesliv där jag ständigt lär mig av gamla och nya uppdragsgivare och nya verksamhetsområden. Tack alla för stimulerande och utmanande, bitvis frustrerande och stressande man nästan alltid roliga och inspirerande samarbete och kontakter.

Gott nytt år – och bättre byggkonjunkturer – önskar jag oss alla!

Hanne Weiss Lindencrona

Den sista bastionen

”Skärpning gubbar” är, som alla vid det här laget säkert vet, namnet på den utredning som den av regeringen tillsatta Byggkommissionen i december överlämnade till regeringen. Där konstateras att det av många intervjuer framgår att byggsektorn mycket påtagligt genomsyras av en ”machokultur”, vilket ses som en av förklaringarna till många av sektorns problem: Bristande omvandlingstryck, förändringsobenägenhet, revirtänkande, oförmåga att använda tillgänglig kunskap osv. Som en viktig orsak anges att sektorn på alla nivåer är en av de mest mansdominerade i svensk ekonomi.

Tyvärr smittar machokulturellt beteende. Se bara på arkitektkåren. Redan 1963 då jag började på KTH var det ett trendbrott i antalet kvinnor på A-sektionen- 25 %. Yes! Nu kommer vi! Sedermera har antalet kvinnliga arkitektstudenter ökat så att de nu är kring 50 %.

Men ändå är de kvinnliga arkitekterna ännu inte alls lika synliga som sina manliga kollegor. Statens Fastighetsverk har i Arkitekten, organet för Sveriges Arkitekter, i två insändare kritiserats för det faktum att fem medelålders män bjudits in för att tävla om utformning av Sveriges Ambassad i Washington- givetvis en prestigefylld tävling. Fastighetsverkets bedömningsgrupp utgjordes av fyra arkitekter varav tre kvinnor (!). De anger i sin svarsartikel att det tyvärr är så, att dominansen av medelålders män alltid är förkrossande bland de anbud och ansökningar som Fastighetsverket får in. Och de konstaterar också att det verkar vara få kvinnliga arkitekter som ansvarar för de större och mer kvalificerade projekt som enligt LOU utgör referens för nya uppdrag. Men bland de riktigt unga då? I ett nummer av Arkitektur förra året, där några tongivande unga arkitektkontor presenterades fanns, om jag minns rätt, EN kvinna med!

Så nog kommer det att ta tid innan vi får en vettig köns- och för all del även åldersfördelning och större kulturell mångfald i byggsektorn.

För att inte landa i nattsvart pessimism bjuder jag på valda citat ur Mannens Bok från 1945, en av mina ”husbiblar”. ”Besvarar ni varje fråga från er vetgiriga men kanske på vissa områden litet okunniga hustru med axelryckningar och föraktfulla ord? Sysselsätter ni er med er hustru på er fritid? Gör ni er löjlig över er hustrus okunnighet i andras närvaro? Har ni förtroende för henne så att ni kan anförtro henne allt om husets affärer? Ni vill gärna att er hustru ska vara lycklig- inte sant – En lycklig kvinna är vacker.” Citaten är från artikeln Hur behandlar ni er hustru? som ingår i kapitlet Mannen i hemmet. Där kan mannen lära sig bli en bättre man och fader i uppfordrande artiklar under de talande rubrikerna Försumma inte hemmet, Hur man umgås med barnen och Konsten att läsa böcker.

Jag vill inte tro att någon man i dag svarar JA på frågorna. Alltså kan kultur- revolutioner genomföras även avseende könsrollsmönster. Men i hemmet var det ju kvinnan som hade allt att vinna på att släppa – eller tvinga – in mannen i sitt revir. Men gäller det förändringar i den manligaste av bastioner, vilar ansvaret givetvis främst på männen.

Kan ni, vill ni, törs ni?

Danskt bostadspolitiskt paket

Danska politiker älskar uppenbarligen paketlösningar. En något förtida julklapp var den "boligpakke" som Folketinget beslutade om i december 2002. Till vem den presenten var riktad- och om den slutligen hamnar på de tilltänkta mottagarnas bord, är kanske lite svårt att gissa sig till i dag. Man kan kanske tom misstänka att givarna ser olika på den saken: Bakom beslutet stod nämligen, förutom regeringen, Pia Kjærsgårds Dansk Folkeparti och socialdemokraterna!

Syftet med "pakken" är att man ska skapa möjligheter för att bygga 20.000 nya bostäder, varav fler privata hyresbostäder, per år under närmaste femårsperiod- och en bostadsmarknad som i högre grad ska fungera på marknadens villkor.

Den danska staten bygger ju inte heller några bostäder – dess insats är därför att genom sju nya lagförslag bana vägen för dessa insatser. Lagförslagen syftar till att göra det möjligt att finansiera insatserna från i huvudsak tre områden: nedskärning i medel avsatta för (mycket välbehövliga) stadsförnyelseinsatser, avtrappning av stödet till andelsbostäder samt medel från Landsbyggefonden (Allmännyttigt penninginstitut).

Betalningsansvaret för merparten av paketets kostnad, uppskattningsvis 2,6 miljarder DKK enbart för 2002-2004, vältras därmed över från statskassan till allmännyttan. Boligselskabernes Landsforening (BL-ungefärligen SABO) talar därför om åtgärden som en särskatt som läggs på allmännyttans hyresgäster. Hyresgäströrelsen kallar det en present till människor som redan har mycket pengar.

Större förändringar lär dock vänta den danska allmännyttan framöver. Sedan sitt tillträde har regeringen förebådat en utförsäljning av denna. Ännu har inget förslag lagts fram, möjligen beroende på att färskna undersökningar dels visar på de sociala konsekvenserna av detta samt att det blir svårt att få stöd för förslaget såväl i folketinget som i väljarkåren. Det kan nämnas att tom bland Dansk Folkepartis väljare är det mer än hälften som motsätter sig en utförsäljning.

Folketingets inställning kan ha påverkats av en studieresa till England hösten 2002. Där studerade man effekterna av Thatchers "Right to Buy" lag som genomfördes 1980. Den lyckades i den meningen att 3,5 av totalt 6,5 milj. allmännyttiga bostäder såldes. De mycket besvärade sociala följderna av denna process är väl dokumenterade. Mindre känt är kanske att ideologin kostade: För att så många skulle kunna förvärva sina bostäder infördes olika rabatter, ibland upp till 70 % av marknadspriset. Så var det med den marknadsanpassningen: Det krävdes subventioner för att skapa en marknad!

Danskarna är ju generellt sett inte så roade av att titta på vad som sker i Sverige. Men kanske kan det ändå vara av intresse för dem att se på erfarenheterna av utförsäljningen av den svenska allmännyttans lägenheter. Sen kan de ju, allt efter politisk uppfattning och graden av lillebrorskomplex, bedöma om den svenska utförsäljningen av ungefärligen 100 000-talet lägenheter 1995-2001 är tillräckligt som förebild för den önskade danska privatiseringspolitiken – eller om resultatet kan användas som bostadssocial skrämselfpropaganda.

Egen härd är guld värd...

För snart 100 år sedan uttalade Ragnar Östberg sin dom över villastäderna: "Det är en halvhet och oreda i hela deras växt, en pinande bråkaktighet, ett huller om buller". Han önskade större samverkan, sammanhållning mellan de olika byggnaderna och han ser förebilderna i engelska och franska bysamhällen "där de blommande murarna som ett handslag binda byggnaderna ihop till vännar".

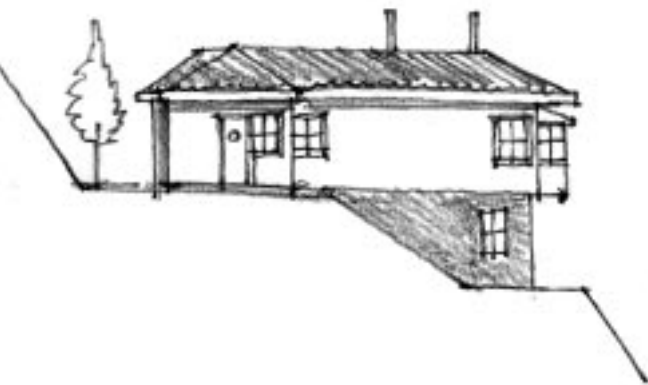
Kritiken är fortfarande- eller kanske snarare åter- relevant. Det må sedan avse nyexploateringar eller äldre villaområden med successiva tomtavstyckningar där kommunen inte velat eller förmått värna natur- och kulturintressen eller hävda arkitektoniska och konstnärliga kvaliteter.

Men det började bra, där i starten av förra seklet. Tidens stora arkitekter ägnade sig med stort engagemang i villaprojekten. Ragnar Östberg, Carl Westman, Lars Israel Wahlman, Gunnar Asplund, Osvald Almqvist, IG Clason och Sigurd Lewerentz har alla svarat för banbrytande villaarkitektur av hög kvalitet. Därtill står de som upphovsmän ett antal monumentala verk såsom Stockholms Stadshus, Rådhus och Stadsbibliotek, Engelbrektskyrkan, Skogskyrkogården ...

En andra lärdom från den epoken är, att många av dessa arkitekter medverkade lika engagerat och med samma krav på kvalitet antingen det gällde arbetarnas småstugor eller de besuttnas magnifika villor. Östberg utarbetade t.o.m en regelbok för enklare småhus. Dessa arkitektinsatser lade säkerligen grunden till det goda, industrialiserade småhusbyggande som utvecklades under 1920-talet.

Att arkitektmedverkan i dag oftast saknas i kataloghusen är tyvärr uppenbart. Det framgår av husets utformning och planlösning och av anpassningen till terräng, tomt och omgivning. Och jag har naturligtvis frågat mig varför inte mina kollegors tjänster efterfrågas av typhusfabrikanterna. Ett dystert insikt, som jag ännu inte riktigt smält, fick jag i en debatt på Sveriges Trähusfabrikers Riksförbunds marknadsdag för någon månad sedan. Där avslöjades obarmhärtigt en brist på respekt och förtroende för arkitektprofessionen hos många av medlemsföretagen. Ett faktum som givetvis borde ge upphov till viss själv-rannsakan hos arkitektkåren.

Danskarna är ofta mer "pang på rödbetan". I ett försök att få in arkitekter i utformningen av småhusbebyggelsen har tretton danska stjärnarkitekter anlåtats för att rita var sitt enfamiljshus på en given tomt. Om dessa villor blir uppskattade av "marknaden" återstår att se – samt om de prismässigt kan konkurrera med kataloghusen. I så fall är det en rejäl utmaning för typhusfabrikanterna och en signal om att de snart hundra år gamla principerna går att återanvända: Att de bästa arkitekterna bör användas för att utveckla och utforma även typhusbebyggelsen- och att detta arbete bör ske i samverkan med tillverkare och husköpare.

I Danmark är det "styckebyggarna" som ryckt åt sig initiativet. Tänk om svenska typhusfabrikanter skulle dra lärdom av detta och utmana arkitekterna, förslagsvis i en tävling om "nya typhus".

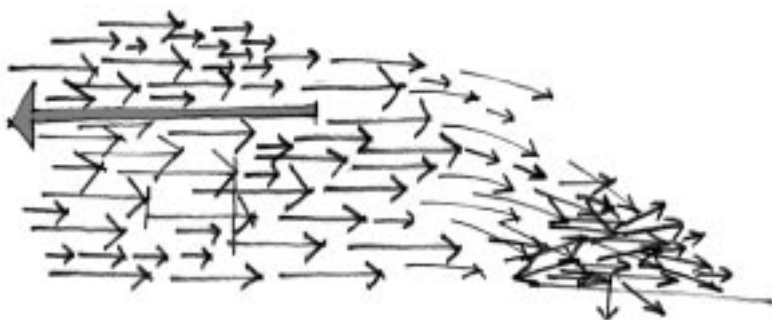
Omtänk i byggsektorn, Konstruktiv omtänk...

...eller hur man nu ska översätta Rethinking Construction, benämningen på botemedlet för en nergång, illa sedd brittisk byggsektor i förtroendekris.

Projektet emanerar ur en rapport från 1998, författad av Sir John Egan.

Målet är att uppnå genomgripande förändringar i utformning, kvalitet, kundtillfredsställelse och

uthållighet samt att öka förutsättningarna att rekrytera och behålla en kunnig arbetskraft på alla nivåer. Arbetet har drivits framåt genom ett dynamiskt partnerskap mellan beställare, industri och ministerier. Det har regional och lokal förankring. Kärnan i verksamheten är ett program för demonstrationsprojekt, som är innovativa och visar på förändringar som kan mätas och utvärderas. Programmet omfattar nu ca 400 objekt!

Projektet förefaller att vara mycket lyckat. Så det är inte underligt att den statliga Bygghögskolekommittén, efter sin drastiska beskrivning av en svensk byggsektor med stora problem, föreslår att modellen ska prövas även här hemma.

Bygghögskolekommitténs betänkande har remitterats och svaren ska vara inne mot slutet av april månad. Jag tror mig veta att många tunga instanser sitter och filar på välavvägda svar på detta digra, intressanta och omfattande dokument. Fast ingen frågat efter detta vill jag, en ytterst "lätt" instans, i det följande föra fram mitt remissvar. Jag gör det helt utan krav på konsultarvode eller ideell upphovsrätt.

Förslag: Börja i kanslihuset med att sy ihop ett antal "politikområden" i ett svenskt "Rethinking Construction". Ta snarast initiativ till ett pilotprojekt som mycket handfast syftar till att bygga vackra, välplanerade flervånings flerbostadshus i trä. Husen måste givetvis innehålla väl designade (trä)komponenter och uppföras med en genomtänkt produktionsprocess som innebär att vi får sunda och uthålliga och förvaltningsbara byggnader, som är bra för miljön och bidrar till att minska växthuseffekten. Byggnaderna ska givetvis vara, eller på sikt bedömas kunna bli, kostnadseffektiva. Och de ska vara så bra att vi med dem kan marknadsföra svenskt träbyggande utomlands.

Men ska man ta den brittiska modellen på allvar krävs ett aktivt engagemang från alla parter, parat med öppenhet och grundläggande vilja till omprövning och förändring. Svårt? Men vilka alternativ finns? Att byggsektorn bibehåller karaktären av byggsektor, med stort misstroendekapital från allmänhet och politiker. Att sektorn även fortsättningsvis ses som "svarte Petter" i kanslihuset och skyfflas mellan olika departement i stället för att, som andra "näringar", ha näringsdepartementet som huvudman.

Bygghögskolekommittén föreslår att Boverket ska få uppdraget att utreda hur ett svenskt "Rethinking" kan utformas. Men jag kan inte förstå annat än att arbetet, åtminstone inledningsvis, måste drivas med kanslihuset som initiativtagare, motor och förhandlare.

Kanske framgår det att min förhoppning är, att det dubbeltydiga "Konstruktiv Omtänk" ska bli den mest adekvata benämningen på den svenska versionen av "Rethinking Construction".

Kulturkrock som kompetensutveckling

Som nyexaminerad arkitekt arbetade jag som assistent bl a i stadsbyggnad på KTH/Arkitektur. På den tiden ändrades utbildningarna stup i kvarten, något år hade jag enbart arkitektelever, en annan en blandad A-L-V-kurs. Men så ett år fick jag en kurs enbart bestående av V-studenter. Min första reaktion var självkritisk – och samtidigt väldigt fördomsfull. Varför fick just jag en kurs av fyrkantiga räknenissar? Dög jag inte åt A-eleverna?

Efter att upprepade gånger hört frågor som: Vad är facit, vad är rätta svaret etc, insåg jag att V-byggarna krävde en annan pedagogik än arkitekterna. Så vi lämnade ritsalarna och begav oss på studiebesök i verkligheten. Vi besökte områden från olika epoker. Vi diskuterade det vi såg, varför det såg ut som det gjorde, om vi gillade det vi såg. Denna kulturkrock blev inledningen till en tuff och lärorik resa för mig, som var van vid de då rådande "kårinterna" diskussionerna och den relativa samstämmigheten om vad som var bra och dåligt i vår byggda miljö.

Jag vet fortfarande inte varför just jag fick detta uppdrag – men jag är alltjämt tacksam för det. För det gav mig en insikt om att mötet med andra synsätt och kunskapsområden är både stimulerande och utmanande. Och det lärde mig argumentera även för sånt som jag betraktat som självklarheter. Sen dess, och det är länge sedan, har jag alltid inspirerats av uppdrag som på olika sätt innebär att hos andra aktörer i byggprocessen skapa intresse för och öka andra kunskapen om arkitektur och om arkitektens arbetsprocess. Och jag har alltid uppskattat sammanhang där många yrkeskategorier samverkar.

Jag läste därför med stort intresse om Konstakademiets Arkitektskole i Köpenhamn och en kurs de genomfört på uppdrag av ett teknikkonsultföretag. Det måste betraktas som ett mycket ambitiöst utbildningsprojekt för utbildningen omfattade en dryg vecka. Den enda svenska motsvarighet jag känner till är den sex-dagarsutbildning i vägarkitektur, som jag hade förmånen att utreda, planera och inledningsvis genomföra för Vägverket. Drygt 100-talet projektledare vid Vägverket genomgick denna utbildning under 2001 och 2002.

Alltså: ett danskt och ett svenskt initiativ, såvitt jag förstå båda unika i sina ambitioner att i den egna verksamheten öka förståelsen för och kunskap om arkitekternas verktyg och arbetsmetoder. Allt med målet att åstadkomma bättre samarbete, bättre processer och med en bättre slutprodukt. Jag hoppas verkligen att dessa pionjärinsatser ska få värdiga efterföljare i Sverige.

Men det är naturligtvis inte bara omvärlden som ska förstå arkitekternas yrkesutövning. Givetvis måste även arkitekterna öka sin kunskap om andra konsulteransvarsområden. Vill man ha samordningsansvar och kanske till och med öka sin roll i processen, måste man givetvis kunna en del om andra aktörers kompetensområden, arbetsmetoder och kultur.

Investering i sådana strategiska, kompetenshöjande åtgärder måste väl vara ett av de bättre sätten att tackla såväl den rådande konjunktursvackan som, på längre sikt, sektorns dåliga renommé.

TRÄ(D)HUS

Vid sommarens födelsedag begåvades jag med en bok av min bror. Han påpekade, mycket tydligt, att detta var en bok om trädhus – ej om trähus. Kanske hoppades han få in mig på ett delvis nytt spår – men tilltrorde inte sin gamla syster den mentala rörligheten att avvika alltför långt från det "trähusspår" han möjligen tyckte jag trampat väl länge i. Möjligen var det ett sätt att fläta ihop våra båda intressen – hans med skog/ natur, mitt med hus.

Oavsett hans eventuellt dunkla motiv är det en present jag är mycket glad åt. Boken är helt betagande. Vackra, drömska fotografier av husen, nästan undantagslöst trähus, inbäddade i körsbärsblommande, högsommargröna, höstfärgade eller snöklädda kronor inspirerande till verklighetsflykt.

Men den som ska bygga sitt hus i träden får inte vara nån romantisk skogsmulle. Trädhusets planeringsprocess är märkvärdigt lik den för vanligt byggande. Man måste börja med välja var man vill bo – testa gärna, tex genom att campa där, om platsen svarar mot förväntningarna. För och nackdelar med helt isolerade områden, förorter och tätorter diskuteras. Kolla upp om det finns lokala byggregler eller annat som kan vara hinder. Men eftersom företeelsen "treehouse" oftast inte finns i regelboken kan man ofta med "takt och diplomati" väcka den kommunala tjänstemannens intresse och stöd för projektet. Man varnas dock för grannars ev. negativa reaktion.

Kopplat till val av plats är givetvis valet av träd – kanske grundläggningens motsats. I boken ges exempel på trädsorter lämpliga som bas för trädhuset, samt träd man bör undvika. I stället för att anlita en geotekniker bör man här satsa på en trädexpert. Råd ges också om lämpliga konstruktiva lösningar för att förankra bottenbjälklaget i trädet eller träden och för stabiliteten i byggnaden.

Andra tips: Trädhusets form bör anges av trädet snarare än av byggaren. Bygg allt du kan på marken och lyft upp det. Träd rör sig i vinden, huset måste därför vara följsamt. Se till att räckena har rejäl höjd och är stabila. Var inte för puritansk när det gäller entréförhållandena: trappor är i längden bättre än repstegar. Och räkna med att bygget tar tid: om ett vanligt bygge tar dubbelt så lång tid som man tror, tar ett trädbygge tre eller fyra gånger så lång tid!

Husen i träden är dock förbryllande "normala". Bortsett från det avsnitt som handlar om barnens trädhus/ träkojorna så är husen i träden ganska konventionella. I många fall ser det nästan ut som helt vanliga, men förminskade, fritids- och bostadshus som hissats upp i träden. Jag finner det märkligt att man så lite sökt "platsens eller trädets själ" vid utformningen av husen. Och inte hittar jag några "follies" för romantiska kärleksmöten.

Kanske är det bara i min av lång ledighet präglade romantiska fantasi som trädhusbyggaren är en okonventionell, frihetslängtande sökare med ett okuvligt behov av nya perspektiv på tillvaron. Och kanske är min besvikelse främst på ett tecken på **mitt** konventionella synsätt – att hus i träd bör vara arkitektoniska, lekfulla fribyggen.

Taffliga, tillfälliga tillgänglighetstillägg

Mår vi bättre av god arkitektur? Bidrar en god fysisk miljö till vårt psykiska välbefinnande eller är det helt andra faktorer som avgör våra levnadsbetingelser?

För en betydande mängd människor, är svaret givet. Utformningen av den fysisk miljön har helt avgörande betydelse för deras livskvalitet och möjlighet att leva ett fullvärdigt liv. Jag syftar då på personer med olika funktionsnedsättningar.

I svensk byggnadslagstiftning finns sedan många år krav på tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga. Trots det får vi ständiga rapporter om tillgänglighetsproblem i våra nybyggda hus. Jag tycker det är utomordentligt pinligt att så många goda arkitekter och erfarna byggherrar efter alla dessa år av bygglagkrav fortfarande utformar nya byggnader som strider mot lagen(s anda) och som därmed utesluter många människor från delaktighet i samhällslivet.

Om detta beror på okunnighet, nonchalans eller kreativ snobbighet hos arkitekterna och/eller inkompetens hos byggherrarna vill jag låta vara osagt. Men förutom den legala och mänskliga aspekten är det långsiktigt korkat att inte se till att våra nya hus blir tillgängliga. Då får vi se husen förvanskade av fula och billiga tillägg i efterhand eller bekosta genomgripande ombyggnader. Att bygga otillgängliga hus är knappast en långsiktigt hållbar byggherrestrategi.

Riksdagen har fattat beslut om att statliga myndigheter ska vara föredömen i att verka för att människor med funktionshinder ges full delaktighet i samhället. Detta är en nästan ofattbar utmaning för Riksantikvarieämbetet och Fastighetsverket, de myndigheter som svarar för merparten av vårt byggnadskulturarv.

Hur väger man kulturhistoriskt värde mot krav på tillgänglighet? Var går gränsen för när tillgänglighetsinsatserna blir av den arten eller omfattningen att det värde man skulle få tillgänglighet till inte finns längre? Varför var det mer självklart acceptabelt att införa vattentoaletter, elektrisk belysning mm än lyftanordningar, räckben och hörslingor? Vad gör man med byggnader som de facto

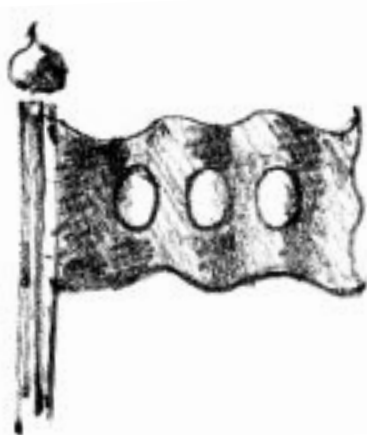
inte går att göra fullt tillgängliga för alla kategorier av funktionshindrade – finns det andra metoder att "illustrera", visualisera, virtualisera etc?

Svaret är att det inte finns generella eller principiella svar på dessa frågor. Men det är min fasta övertygelse att det går att finna svar, i det enskilda projektet och i den goda processen. Liksom i alla andra byggprocesser är den engagerade, upplysta byggherren en förutsättning. Och det är naturligtvis de bästa arkitekterna och designerna som ska medverka till omdaning av vår byggnadskultur och utveckling av produkter, så att vi i fortsättningen slipper taffliga, tillfälliga tillgänglighetstillägg. Det krävs byggnadsantikvarier som är öppna för förändringsprocesser och en handikapprörelse med bevarandebeslut.

Det behövs förändring av attityder och kunskap. Det behövs goda förebilder vad gäller åtgärder och processer. Det ska bli spännande att följa de byggnadskulturvårdande myndigheternas arbete på detta område.

Ständigt detta Christiania!

Vi kan nu notera upptakten till en raffinerad form för slaktning av fristaden Christiania. Bödel är den nybildade Christianiakommitte, bestående av representanter från olika departement och med finansdepartementet som huvudman. Vapnet är en arkitekttävling, utlyst den 29 augusti i år .

Tävlingen är öppen och allmän. Den är ett led i kommitténs arbete att "normalisera" den 32 ha stora fristaden. Uppgiften är att göra en helhetsplan för området, som en fristående stadsdel i Köpenhamn. Man ska städa upp, riva ner, bygga nytt, investera, ingå partnerskap. Den 21 november ska förslagen lämnas in. Prissumman uppgår till 1,5 miljoner danska kronor.

Att Christiania- för många symbolen för ungdomsrevolt och frihet – är en skriande provokation för den nuvarande danska regeringen är föra förvånande. Under de drygt 30 år som Christiania funnits har många danska regeringar, även sådana med klart större socialt patos än den sittande, haft problem med hanteringen av den självutnämnda fristaden.

Min inställning till Christiania har gått från nyfiket positiv då det startade 1971 till dagens mer besviket skeptiska. Den slutliga knäcken fick den då jag för några år sedan besökte fristaden en grålerig decemberlördag: Det jag på håll trodde var en julmarknad visade sig vara försäljning av bruna haschbitar, prydligt kvalitets- och ursprungsmärkta. Vi hälsades välkomna till området av horder av stora, lösa hundar och hotfulla förbudsskyltar mot fotografering. Jag såg få spår av den företagsamhet och friska entreprenöranda som tidigare fanns där. Det kändes vemodigt att den första, kämpande generationen föreföll att ha ersatts av håg-, bostads- och arbetslösa. Bilden vid vår- och sommarbesök är visserligen mer försonande och "överklass- christianiternes" fribyggen, stora villor vid vattnet, fräcka och kuriösa. Men jag har inte kunnat skaka av mig känslan att det som förr var det fria valets samhälle nu är till för dem som inte har annat val.

Men inte är väl hårdhänt normalisering, exploatering, expropriering m m lösningen på dessa socialpolitiska problem? Och väl knappast heller en arkitekttävling med dessa syften? Det talas redan om att politikerna använder arkitekterna som gisslan i ett politiskt projekt med syfte att stänga Christiania och öppna det attraktiva och centralt belägna området för investerare. Flera arkitekter har också uttalat sig kritiskt mot tävlingen.

Dagen efter tävlingens utlysande genomfördes en stor demonstration mot regeringens planer och för bevarande av Christiania. Folk kom från hela landet – gamla hippies, barn och ungdomar samt, givetvis, en rad kulturpersonligheter. Den rödgula Christianiaflaggan vajade. Det var nog en folkfest!

Kanske är det precis det som kan rädda Christiania: Ett nytt folkligt engagemang för och med Christiania – en hjälp till självhjälp. Då har regeringen Foghs rensningsinitiativ trots allt fört något gott med sig.

Men det ska bli ytterst intressant att notera vilka arkitekter som deltar i tävlingen, vilka som väljer att göra alternativförslag och vilka som helt avstår från att delta.

En Karlsson-på-taket-lag

Stockholm är Stockholm, städernas stad... Ja, som lyckligt återbördad noll-åttare är jag fortfarande i en nyförälskelsefas, något som troligen är svårt att förstå för alla som ogillar storstaden i princip samt Stockholm och stockholm-are i synnerhet.

Men följ med mig till andra Hötorgsskrapans 18e våning en krispigt nyfrostig och solig höstdag! Jag är övertygad om att du då tappar andan och känner glädje och stolthet över denna vackra stad. Det är nämligen inte fel att se stan såhär lite grann från ovan som han sjöng för länge sen, Edvard Persson, utan att en sekund tänka på Stockholm.

Det här är min stad, och jag kan den ganska bra. I alla fall om jag ser den från mitt vanliga perspektiv, fotgängarens. Men i fågelperspektiv blir orienteringen plötsligt knepig. Hur långt ser man egentligen. Och i vilken riktning går de olika siktlinjerna. Och tänk att hushöjderna är så varierande även längs de stadsgator som känns relativt homogena.

Det är ju ett helt annat landskap, en annan karta, man ser här uppifrån; takens stad. Det är Karlsson-på-taket-perspektivet på staden. Det finns lusthus, små tinnar och torn, takterrasser och mycket annat som man inte anar från gatans grodperspektiv. Och medan jag med viss möda försöker vrida kartan rätt i hjärnan inser jag plötsligt att det jag ser inte bara är ett taklandskap – det är möjliga exploateringsområden för nya fastighetsbildningar. För det är nämligen så, att riksdagen i dagarna fattat beslut om tredimensionell fastighetsbildning som gör det möjligt att bygga ovanpå befintliga byggnader och låta påbyggnaden utgöra en egen fastighet. Det ska bli enklare att bygga hyresbostäder på kommersiella fastigheter – och tvärtom.

Hur ska man då förhålla sig till detta? Ja, rätt hanterat kan jag inte annat än tro att det skulle kunna underlätta en önskvärd förtätning, försköna fula taklandskap och bidra till en blandning av funktioner i monofunktionella områden.

Men kommer lagen verkligen att användas i nämnvärd utsträckning? Det finns ju onekligen en del praktiska, byggtekniska och juridiska problem med dessa påbyggnader. Detaljplanen kanske bara tillåter befintlig hushöjd eller verksamhetstyp. Grannar kanske inte just jublar inför hotet om sämre sol- och ljusförhållanden och ökad belastning på närmiljön. Och såhär från Hötorgsskrapans högsta våning, med utsikt över innerstan, inser jag till fullo de arkitektoniska och kulturhistoriska komplikationerna med denna förtätning på höjden.

Numera "dammsuger" kommuner med mark- och bostadsbrist sina revir på "byggbar mark" / impediment och kastar lystna blickar på källbackar, hundrastplatser, parksnuttar och andra andningshål i stadsväven. Men kanske ska

de även lyfta blicken och komplettera med takplaner visande "byggbara tak". Och fundera på gestaltningssmässiga och kulturhistoriska kriterier för kommande hantering av lov- och fastighetsbildningsärenden för olika bebyggelsemiljöer

Arkitekter, antikvarier och teknik konsulter – för er öppnar sig nu en ny marknad, nämligen att inventera befintliga byggnader utifrån en seriös och allsidig värdering av deras lämplighet att utgöra grund för nya fastigheter.

Partnering – en samlevnadsform för byggsektorns aktörer

Partnering, en import från Storbritanniens Lathamrapport, var 90-talets Lösning (med stort L) på byggsektorns problem. Nu har engelsmännen lyft samarbetstanken från projektnivån och utvecklat konceptet "Rethinking Construction", som även uppmärksammats i den svenska regeringens Skärpning gubbar.

Idén med partnering är, som ni kanske minns, att ersätta ett splittrat ansvar och stafettloppet i byggandet med ett förtroendefullt samarbete i grupp med byggherre, entreprenörer, arkitekter, konstruktörer och installatörer. Man arbetar mot ett gemensamt mål, med öppen ekonomiska redovisning i en process där alla aktörer deltar i långt fler beslut än normalt. Modeller för konfliktlösning och bonussystem som faller ut om kostnaderna pressas är ingredienser i de samarbetsavtal som ersätter konventionella kontrakt.

Danskarna var, och är möjligen fortfarande, ledande vad gäller partnering i Norden. Ett branschdokument, Partnering i praxis, kom 2001. Idéerna i den har prövats i ett skolbyggnadsprojekt i Hellerup. I en artikel i den danska tidskriften Arkitekten (21-2003) redovisas såväl arkitektens som entreprenörens erfarenheter från projektet. Bygget blev lyckat – byggherren nöjd. Och processerfarenheterna är goda. Entreprenörerna anser sig nu veta mer om arkitektur och om hur arkitekten arbetar. Arkitekten menar att detta var ett nytt sätt att skapa förståelse för arkitektur hos de andra aktörerna och att de deltagande arkitekterna själva påverkades i sin uppfattning om hur god arkitektur skapas. Båda menar att partnering ställer större krav på professionalism hos de samverkande parterna och förutsätter ett ömsesidigt förtroende.

I Danmark, liksom här, har partnering främst introducerats av entreprenörerna, vilket förstås direkt väcker andra parters misstänksamhet. Vid mitt sökande på nätet fann jag också ett antal dokument i frågan, sånär samtliga utifrån ett entreprenörsperspektiv. Så kanske har danska arkitekter inte helt fel när de kallar företeelsen för "totalentreprenad i ny förpackning".

Men jag kan inte förstå annat än att partnering liksom andra modeller som syftar till samverkan, samarbete och samsyn i byggprocessen, ger möjligheter för ökat spelrum och större inflytande för den proffsiga, öppna och engagerade arkitekten.

Arkitekter konstaterar ju ofta att de inte längre har den självklara rollen som byggherrens rådgivare, att andra aktörer tränger sig in mellan arkitekt och byggherre och att man alltför tidigt kopplas bort från projektet. I partneringprocessen deltar även byggherren i den omfattande mötes- och beslutsverksamheten. Det är då upp till arkitekten att verka för att arkitektoniska och kvalitativa frågor förs upp på dagordningen och att de finns som en röd tråd genom hela projektet. Och man bör väl även se ett långsiktigt värde i samverkansmodeller som i sig kan bli arkitektoniska läroprocesser för sektorns övriga aktörer.

Och fast jag är skeptisk till den danska artikelns "frälsarton", märker jag att min avslutning nästan blev ett julevangelium, om professionell samverkan, samförstånd, tillit och öppenhet.

Kanske må det vara mig förlåtet, i denna min sista krönika för 2003.

Året som gått...

Träbyggnadsfrågorna, ständigt utmanande och stimulerande har upptagit en avsevärd del av min tid under det gångna året. Och bland årets roligaste uppgifter har varit "jurysekreterarskapet" i Träpriset 2004. Drygt 150 förslag från hela landet, varav en utvald andel besökts under året. Vilken lyx att få resa kors och tvärs över landet och titta på spännande träarkitektur! Arbetet med Föreningen Svenskt trä/numera Skogindustrierna och dess sk Byggplattform har också fortsatt under året i nära kontakt regeringens träförhandlare. Arkitektnätverket för träbyggande har fått stöd för fortsatt verksamhet från Föreningen Svenskt Trä. Det känns oerhört roligt att kunna försätta samarbetet med dessa kompetenta och inspirerande kollegor.

Ett utmanande uppdrag materialiserades strax efter sommaren; ett uppdrag för Statens Fastighetsverk, SFV. Där medverkar jag i uppläggningsen av den obligatoriska internutbildning i tillgänglighet de avser att genomföra för all personal. En "pilotkurs" genomfördes i början av december. Så nu vidtar finslipning inför det 10-tal kurser som genomförs på nyåret. Uppdraget startade med en kickstart då jag ledde en paneldebatt vid en konferens på Läckö slott – ett av SFVs spännande pilotprojekt för tillgänglighet.

Under våren genomförde Arkus en seminarieserie i vilken jag var djupt involverad och engagerad. Vid tre tillfällen, med ca en månads mellanrum genomförde halvdagsseminarier med deltagare från ett femtontal kontor. Temat handlade om ett av mina stora intresseområden – kompetensutveckling/kunskapsuppbyggnad i arkitektföretagen. Den tydligt förutsättningslösa och interaktiva uppläggningsen av projektet har, enligt min uppfattning, resulterat i en bred och spännande palett av frågeställningar, tankar och idéer kring frågan. Under våren medverkade jag också i ett programarbete för Arkus om Bostadsfrågan, som resulterade i sedermera beviljad ansökan till Formas.

Aktiebolaget Arkitekternas Fortbildning, ArkFort AB, som jag var med att bygga upp från och med 1988 och drev tills det lades i malpåse för ett femtal år sedan har nu avvecklats, en mycket självklar konsekvens av förändringarna i arkitektorganisationsvärlden. Avvecklingen har varit så successiv att det varit ett långsiktigt sorgearbete för mig. Och det faktum att jag genom åren haft så många andra spännande arbetsuppgifter har gjort det förvånansvärt lätt att släppa detta mitt "barn". Fast visst hade det varit roligt att bli tillfrågad om medverkan i planeringen av den professioniseringsutbildning som Sveriges Arkitekter nu genomför!

Kontakt med fortbildningen får jag ändå genom det fortsatta samarbetet med BFAB. Detta kontinuerliga samarbete är en stor stimulans för mig, såväl professionellt som socialt. Det utvecklande samarbete jag genom ett decennium haft med Vägverket har under året manifesterats i ett uppdrag att anordna det miljöprisseminarium som verket genomförde i november. Andra roliga och inspirerande yrkesmässiga "kontinuiteter" under året har varit arbetet med tidskriften Träinformations redaktionskommitté, arbetet i den svenska EuroPan-kommittén och inte minst den månatliga frustrationen och prestationsångesten inför de tio krönikor ni finner här och som jag skrivit för Byggindustrin, BIN.

HWL Arkitekt AB

Åsögatan 122 • 116 24 Stockholm

Telefon 08-640 41 23 • Fax 08-640 64 31 • Mobil 070 - 571 36 29

e-post hanne@hwl.se